

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Preceptoriu[m] Domini Gotscalci Hollen de ordine Heremitarum sancti Augustini

Hollen, Godescalcus

Nurmberge, 1521

VD16 H 4471

Non concupisces rem alienam.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30748

Eritulus exemplū ponit Celsarius dist. iiii. de quodā admirantū monasterium ditissimū fuisse depauperatū. Respōdit quōdā frater illi: dicens q̄ in monasterio illo fuerunt duo fratres. Et vn⁹ vocabat̄ date: et ali⁹ vocabatur dabitur vobis. Sed cum illū fratres qui date vocabat̄ expulsi⁹ de monasterio tūc alius s. dabit vobis noluit manere vobiscum. Itēz que petit a deo minime impetrat. Itē ab omnib⁹ maledict⁹ erit. Insuper ad eternā dānationē vadit. vt ptz Math. xxv. Itē maledicti in ignem eternū. Sequitur. Esuriui et non dedistis mihi manducare. Nota exempla in. ij. li. dialo. et de diuinitate epulone. vt patet Luce. xvj.

¶ Non concupisces rem alienam.

Dertio peccant cōtra illud preceptū. Non concupisces rem primi tui: scz auare eam contra iusticiā retinēdo quā tenentur primo restituere: vt sunt furres: raptores: vsurarij: simoniaci et taxillatores et falsi mercatores. Ad hoc mouentur primo ex lege naturali. Math. vii. vbi dicit. Que vultis vt faciant vobis hoies et vos eadē facite. Sed quilibet vellet sibi restitui rem suam diu detentā. Ergo tu teneris idem facere. Item Thobie. iiii. Que tibi odis ab alio fieri: tu ipse alteri ne feceris. Sed quilibet odit rem suam ab alio teneri cōtra suā voluntatem. Scdo ad hoc mouent ex lege mosayca. vtz Exodi. xxi. vbi dicit. Si quis furatus fuerit vnum bouē: quinqz boues restituet pro vno: si ouē: quatuor oues restituet. Sup q̄ dicit Nicolaus de ly. Quare quinqz boues p vno tenebatur fur restituere et quatuor oues pro vna oue restituet. Rādīt dicens q̄ aliq̄ pctā puniūtur grauius: nō solum ppter maiorē peccati grauitatē: sed ppter pronitatem reprimēdā: ne hoies ad talia se nimis laxent. Res autē q̄ in domo custodiunt vt aurum et argētum: nō ita de facili possunt furto subtrahi sicut oues q̄ pascunt in campis: q̄ accipiēdi facilitas rem alienam: inducit ad cōmissionē furri. Ideo p furto ouis inducuntur quatuor: restituende: q̄ facilius furto subtrahunt q̄ alie res q̄ custodiunt in domo. Et quinqz boues pro vno: quia adhuc difficilius custodiuntur: quia nō ita gregatim

et simul se tenent in pastu sicut oues. Hec Nicolaus de lyra. Tertio adhuc mouent ex lege euangelica. vt ptz Luce. xix. de zacheo qui dixit ad dominū. Ecce dimidium bonorū meorū domine do pauperibus et si quem defraudauit reddo quadruplum. Dicit Iesus ad eum. Quia hodie salus huic domui facta est: eo q̄ et ipse filius sit abrae et c. Et propter hoc zacheus domino placuit: q̄ mala acq̄sita restituere pposuit. Ideo in domo sua esse voluit: dicens ei. Hodie in domo tua oportet me manere: et ergo in domo illorū vbi sunt mala acq̄sita dominus non manebit: sed diabolus. Quarto ad hoc mouetur ex lege canonica. vt patet xlii. q. vi. Si res aliena ppter quam pctm̄ est reddi possit et non reddat: pnia nō agit sed simulat. Si autē veraciter agit non remittit peccatū: nisi ablatū restituatur. hec Augusti. in epistola ad macedonium. Itēz dicit extra de regulis iuris li. vi. hoc idēz. Quinto mouetur ad hoc per leges seculares. de quibus dicit. xii. q. ij. ca. cum deuotissima. vbi dicit Gregorius. In lege vulgari scz lumbarda sic scribitur. Si quis manu armata vsqz ad quattuor homines in vicum alterius ad male faciendū venerit. Ille qui prior est pro illicita presumptione cōponat solidos nōgentos: sequaces eius vnusquisqz solidos octoginta. Si vero incendium fecerit: in triplum componat. Si vero predaz in quadruplū restituat. Et infra. c. In legibus seculi tātum habetur quē rem surripit alienam: illi cui res direpta est in vndecuplum que sublata sunt sibi restituantur. Et infra. Si quis oblatiōes ecclesiasticas et quod deo cōsecratum est rauerit vel consenserit facientibus: vt sacrilegus iudicetur et damnum in quadruplū restituat. Hec ibi. Et sic patet q̄ restitutio in omni lege precipitur. ¶ Pro vltiori declaratione ponam hic quattuor conclusiones. Prima conclusio qui rem alienam retinet inuito domino absqz proposito restitutionis est semper in peccato mortali: tendens ad statum eterne damnationis. Probat̄. Quicunqz est iniustus est in peccato mortali: et per consequens tendit ad eternam damnationem. Sed habens rem alie

Preceptum Nonum

Enam sine proposito restituendi est iniustus: ergo maior est vera. Minor patet quia talis non reddit unicuique quod suum est. Quia iusticia est perpetua et constans voluntas reddere unicuique quod suum est. ut dicitur in institutis de iusticia et iure. l. j. Sicut ergo iusticia est clarissima virtutis: ut dicitur v. Ethic. Ita contrario iniusticia est pessimum vicium. Secundo probatur. Quicumque peccat contra illud preceptum domini. Non furtum facies ille est in peccato mortali: sed habens rem alienam inuito domino committit furtum. Quod patet per diffinitionem furti que est contractatio rei aliene inuito domino mobilis et lucris causa. ut patet. ff. de furtis. l. j. Ergo est fur et per consequens peccat mortaliter. Ideo dicitur Thob. ij. Videte ne furtivus sit: et reddite eum dominis suis quia non licet nobis comedere de furto aut contingere. Sequitur primo correlarie quod fures qui furantur aliena et non habent propositum restituendi sunt in peccato mortali quia furtum peccatum mortale est: non solum in magnis sed etiam in parvis. ut patet per Hieronymum. xliij. q. vj. c. Furtum autem non solum in maioribus sed etiam in minoribus iudicatur. Non enim quod furto ablatum est: sed mens furantis attenditur. Exemplum ponit ibi de fornicatione siue mulier fuerit feda siue pulchra siue fornicatio. Videantur ergo illi qui furantur poma vel pira vel caules de hortis proximi: quod sibi de hoc faciatur conscientiam: ut sanctus Augustinus fecit. ut patet in li. confessionum. Est ergo semper peccatum mortale nisi in tribus casibus. Primo quando iubente deo hoc faceret: sicut filii israel non peccaverunt quando spoliaverunt egyptios in vasis aureis et argenteis. ut patet Exodi. xij. Secundo quando fit in extrema necessitate: sicut apostoli non peccaverunt euellentes spicas. ut patet Math. xij. quia in extrema necessitate omnia sunt comia. ut dicitur. xlvij. dist. c. sicut hic. Tertio quando fit ex cautela ut si quis furioso furare se gladium ne sibi et alijs noccat: sed furia cessante tenetur restituere. Secundi sunt raptores: qui gravius peccant quam fures. ut patet. xliij. q. v. c. penale. ubi dicitur. Penale est occulte auferre multo maioris pene est visibiliter rapere: quia ibi est maior violentia. Tales si non habent propositum restituendi semper sunt in peccato mortali:

et hoc est verum si spoliaverit in bello iniusto. Sed casu posito quod nihil habeat nisi de rapina vel furto: et si restituat compellitur mendicare: et vxor et filii moriuntur fame. Respondeo dicitur altissiodorensis in summa libro quarto dicens. Si ille qui tenetur restituere non habeat alia bona quam de rapina: faciliter potest induci ille cui debetur ad dandam dilationem aut remissionem. Tertii sunt rerum inuentores. de quibus. iij. q. v. Si quid inuenisti et non restituisti rapuisti: quantum potuisti fecisti. Sequitur. Qui alienum retinet: si posset etiam tolleretur. Deus enim cor interrogat: non manum. Ibidem sequitur in capitulo. Multi sine peccato putant esse si alienum retinent quod inuenerunt. Dicunt enim deus michi dedit: cui habeo reddere. Discat ergo hoc peccatum esse simile rapine si quis inuenta non reddat. Si autem eo animo accepisti ut domino restituas: non committis furtum. Hoc tamen in libello debes protestari. ut patet. ff. de furtis. l. falsus. §. qui alienum. Sicut quidam fecit de quo Augustinus in sermone ad heremitas dicit: et de quo habemus supra in precepto. Non furtum facies sermone iij. Quarti sunt usurarii: qui semper sunt in peccato mortali nisi restituant: qui sunt peiores quam iudas qui tamen restituit. xxx. argenteos. Et illos punit ecclesia quadruplici pena. Primo excommunicatione que est non parua pena. ut patet. xj. q. iij. c. Omnis christianus qui a sacerdotibus excommunicatur sathane traditur. Secunda pena est communitionis privatio. Tertia est oblationis exclusio et sepulture privatio: quia non debent in cimiterio sepeliri: ut patet extra de usuris. c. q. in omnibus. Etiam non debet absolui nisi satisfaciatur vel cautionem faciatur de restitutione. ut dicitur in c. Quod. libro. vj. Quinti sunt sacrilegi qui sunt spoliatores ecclesiarum. De quo. xvij. q. iij. ca. Sacrilegium est quotiens quis auferat sacrum de sacro. Cuius pena patuit Daniel. v. Et de illa materia satis dictum est in septimo precepto. Sexti sunt falsi mercatores falsificantes sua mercata: et vendentes malum pro bono. Contra quos dicitur Esa. j. Argentum tuum versum est in scoriam: et vinum tuum mixtum est aqua et qui falsificant pondera et mensuras. Lo

tra quos dicitur Deus, xxv. Non sit in domo tua pondus maius et minus: neque maior et minor: modius: ut longo tempore viuas. Contra illos etiam scribitur extra de emp. et venditione. c. ut mensura. Ubi dicitur. Si quis iustas mensuras et iusta pondera lucris causa mutare presumpserit. xxx. dies in pane et aqua peniteat. Et tales omnes tenentur ad restitutionem: ne contingat eis sicut cuidam apotecario. de quo vide in. vij. precepto de emptioe et vendi. ¶ Septimi sunt taxillatores. Et de illis loquitur lex. ff. de aleato. l. vltima. Et est constitutio greca que dicit. quod usque ad. l. annos posset repeti quod ibi perdit. Et hanc partem tenet glo. extra de vi. et hoc. cleri. c. Clerici officia et commercia secularia non exerceant et maxime inhonesta et nimis ioculatoribus et hystrionibus non intendant et tabernas proisus etc. Hic dicunt Sanfredus et alij: quod talis pecunia non debet reddi perenti: sed distribui inter pauperes. Et hoc videtur haberi ex Can. xiiij. q. v. c. Non sane. Et est dictum Augustini: quod illud quod datur iudici pro iuocando: licet iniuste det: tamen a dante non debet repeti sed in usus pauperum distribui. Causa datur: quia turpitudine est utrobique viciosa. Et ergo in penam dantis non reddit sibi. Ar. ad hoc. ff. de condi. ob tur. cau. Simile dicunt de ludo taxillorum. Illam opinionem tenent communiter omnes theologi et curia romana in foro contentioso. Si autem ludit cum illo qui non habet potestatem rem alienandi: ut sunt monachi filius familias: tenetur restituere tutoribus suis aut monasterio. Si autem clericus perdiderit: restituendum est illi ecclesie in qua beneficiatus est. Iste autem ludus est vniuersaliter prohibitus: ut patet. xxxv. di. c. Epis. Ubi dicit. quod episcopus presbyter aut diaconus: alee aut ebrietati deseruiens: aut desinant aut damnentur. Sed subdiaconus aut acollitus. lector aut laycus excommunicentur. Hec ibi. Non solum ludentes sed etiam assidentes puniendi sunt. Idem extra de vita et honestate clericorum. c. Officia clericorum. Ubi dicit. Clerici ad aleas et taxillos non ludant neque huiusmodi intersint. In religioe nostra est pena carceris. ¶ Octavi sunt qui retinent

premiu deseruitu. quod est peccatu in celum. Jacobi. v. Ideo Thobias docuit filiu suu dicens. Si quis tibi aliquid operatus fuerit: statim reddes ei mercedem. Et merces mercennarij tui non manebit apud te usque mane. Item Leuit. xix. Non moret opus mercenarij tui apud te usque mane. Ideo narrat Cesarius. Quod conuersus quidam ordinis Cisterciensis: missus est ab abbate suo. Qui cum deberet transire quandam aquam et non haberet nauulum promisit naute obulum transmittere. Qui cum postea mortuus esset et non misisset obulum nec confessus fuisset illam negligentiam quia vituperabat: eo quod parum esset. Postea obulum predictum ante oculos habebat qui tantum creuit quod maior mundo videbatur. Et cum nihil aliud obstitisset ab ingressu celi eum impediens: ad beate virginis petitionem et omnium sanctorum anima reuertit ad corpus: et confessus est abbati obulus restituit: et sic moritur et saluatus est. Si ille non poterat habere introitum celi propter obulum unum: quid tunc de illis fiet qui non obulum tantum obligant seruis et ancillis: sed sex aut octo florenos aut ultra. ¶ Noni sunt qui contrahunt a proximo: qui tamen minime intendunt soluere: et tales tenentur ad restitutionem si volunt saluari. ¶ Decimi sunt mechanici et artifices: qui fraudulenter laborant: vel qui nimium pro salario recipiunt et faciunt illud in tribus diebus quod in uno aut in duobus perficere possunt: quod est contra legem nature. scilicet. Que tibi odis ab alio fieri: vide ne alteri feceris Thob. iij. Correlariu primu. Quoadu homo est retentor rerum alienarum non est particeps bonorum ecclesie et indulgentiarum. Hoc patet ex conclusione precedente: quod est in peccato mortali. Quia committit furtum quod est peccatum mortale: ut patet per diffinitionem furti superius positam que est contractatio rei aliene mobilis: fraudulenta inuito domino etc. ut patet. ff. de furtis. l. i. Ergo non potest esse particeps illorum bonorum ecclesie. De quo propheta dicit. Participem fac deus omnium timentium te. Quod est missas: quot ofones bonorum ieiuniorum: vigiliarum: castigationum aliorum bonorum que fiunt in tota ecclesia dei negligunt isti pessimi retentores rerum alienarum. Sic nec possunt

Preceptum Nonum

E esse participes indulgentiarum: quia ille dant confessis et contritis. Sed isti non sunt contriti: quia non intendunt reddere male acquisita: quod requiritur ad veram contritionem. Correlativum secundum. Adversarius in tali statu non solum eterna vita est privatus: sed ad penas infernales est perpetue damnatus. Probat per illud Luce. xvi. Quis mortuus est dives et sepultus in inferno. Elevans autem oculos suos cum esset in tormentis: vidit Abraham a longe et Lazarum in sinu eius: et ipse clamans dixit. Pater Abraham miserere mei et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret linguam meam: quia crucior in hac flamma. Et respondit illi Abraham. Fili recordare quia recepisti bona etc. Quia dives cum multis bonis iniustus ab hinc recessit: ideo damnatus est. Insuper qui moritur in peccato mortali: est eternaliter damnatus. Sed tales semper sunt in peccato mortali: si non habent propositum restituendi. Audiant illi indurati quid legitur in legenda sancti Laurentii. Quidam iudex Stephanus nomine rhome erat: qui libenter munera accipiens: multorum iudicia pervertebat. Hic tres domos ecclesie sancti Laurentii et unum hortum sancte Agnetis violenter abstulerat: et ablata iniuste possidebat. Accidit autem ut moreretur: et ante iudicium duceretur. Quem sanctus Laurentius cernens ad eum cum nimia indignatione accessit: et tribus vicibus brachium eius strinxit durissime et nimio dolore cruciavit. Sancta vero Agnes cum alijs virginibus in eum respicere noluit. Tunc iudex super eum sententiam ferens dixit. Quoniam aliena subtraxit et munera accipiens veritatem vendidit: in locum iude traditoris tradat. Sanctus vero piectus episcopus quem idem Stephanus in vita sua dilexerat: ad beatum Laurentium et sanctam Agnetem accedens pro eo veniam precabatur. Illis vero et beata virgine pro eo orantibus: concessum est ut eius anima ad corpus rediret: et ibidem triginta dies penitentiam ageret. Accepit insuper a beata virgine in mandato: ut psalmum Beati immaculati in via: singulis diebus vite sue diceret. Tunc ad corpus redisset: brachium eius ita erat lividum et adustum: ac si esset in corpore passus,

Sed signum in eo extitit quod dicitur vixit. Male ergo ablata restituens: et penam agens die tricesimo migravit ad dominum. Aliud exemplum et horribile huius rei ponit Celsus lib. i. ca. xxxiii. de Lodovico latravio hassie. Nota ibidem. Et non solum ille se damnavit: sed etiam omnes eius heredes: possidentes illam hereditatem malam. Secunda conclusio. Restitutio rerum iniustarum non est diu differenda sed quatenus poterit est in effectu exequenda. Hanc conclusionem sanctus Thomas secunda secunde. q. lxxi. art. viii. probat dicens. qui tenent statim restituere. Sic enim accipere rem alienam est peccatum et contra iustitiam: ita etiam detinere eam: quia ex hoc quod aliquis retinet rem alienam inuito domino: impedit eum ab usu rei sue: et sic facit ei iniuriam. Manifestum est autem quod neque per modicum tempus licet in peccato morari: sed quilibet tenetur peccatum statim deferere: sicut illud Eccli. xxi. Quasi a facie colubri fuge peccatum. Ideo quilibet tenetur statim restituere vel petere dilationem a domino rei. Dicit Thomas quod eadem est ratio mercedis et rei iniuste detente. Sed de mercede mercenarii dicitur Leviticus. xix. Non morietur opus mercenarii apud te usque mane. Sed diceres non habeo. Illa bona sunt mihi ablata aut consumpta: quomodo restituere possum? Respondit Augustinus: et pontifex. xliii. q. vi. c. si res. Plerumque enim inquit qui aufert aliquando amittit ea: siue malos patiendo: siue ipse male vivendo: nec aliud habet: unde restituat. Huic certe non possumus dicere. Sed de quo abstulisti. Ideo dicitur extra de restit. spolia. cap. olim. Non debent compelli ad restitutionem: qui non habent unde restituant: donec ad pinguiorem perveniant fortunam: quia inanis est actio quam inopia debitoris excludit. Hic ibi. Sed si persona est ei nota: tunc petat dilationem vel remissionem si salvo honore fieri potest. Doleat tamen quod non potest restituere: et proponat restituere quatenus poterit. Semper enim debet facere suum posse usque ad mendicitatem. Correlativum primum. Graviter et periculose videntur errare qui volunt rem alienam usque ad mortem preferuare. Patet primo propter incertitudinem mortis et loquelic: quia incertum est: utrum possumus habere usum lin-

gue ad disponendā restitutionē. Tum etiā propter infelicitatem heredum et hominum quibus restitutio aliquādo committitur quā minime perficiunt. Ideo dicitur Hierem. xvij. *Maledictus homo qui confidit in homine.* Correlarium secundū. Non omnib⁹ indifferenter res aliena est restituēda: sed domino rei et suis heredibus est principaliter reddenda: ut patet Thobie. ij. cap. Ubi dicitur. Factum est autē ut mulier hedum caprarum accipiens: detulisset domi cuius cum vocem balantis vir eius scilicet Thobias audisset dixit. *Videte ne forte furtiu⁹ sit: sed reddite eum dominis suis: quia non licet nobis edere de furto aliquid aut contingere.* Ex hoc tam patet: q̄ restitutio rei aliene est domino rei faciēda: non alijs indifferenter: quia dicit. *Reddite eum dominis suis.* Idem etiam habetur. iij. q. i. reintegranda sunt omnia: spoliatis fere p̄ totam questionem: et de restitutio. spolia. per totū. Fallit tamen hoc cū is qui dedit pecuniam: commisit turpitudinem in dando: ut patet in symonia. Et si dominus haberi non potest: aut quia mortuus est: tunc faciēda est restitutio suis heredibus. Et hoc est verum: nisi aliter ordinatum sit in testamēto. Si enim ordinasset q̄ bona sua deberent distribui in pias causas: tunc nō heredibus sed executoribus faciēda est restitutio. Si autem ignoratur dominus rei vel non inueniatur: tunc cum consilio et auctoritate ecclesie sue parochialis: distribuat in pias causas: et hoc maxime in elemosynam pauperū vel in redemptionem captiuorum: et hoc in illa villa ubi fecit tale damnum. Et si villa nescitur: saltē in illa dyocesi ubi facta est rapina. ¶ Tertia conclusio. Non solum fures et raptores principales obligantur ad restitutionem: verum etiam participantēs et cooperates. ad rei aliene ablationem. Patet per Esaiam prophetam dicentem. *Principes tui infideles socij furum et c.* Esa. j. Item psalmista. *Si videbas furem currebas cum eo* Idem patet ad Roma. j. Non solum qui faciunt: sed qui consentiūt facientibus digni sunt morte: et lxxxvj. vl. c. faciētis. Et sunt nouem qui participant in tali crimine: et te

nentur ad restitutionem quilibet insolidū et continentur in his metris. *Iussio. consilium. consensus. palpo recursum. Partici-pans mutus et c.* Et de his dictum est in septimo precepto. Sermone quarto.

Explicit Nonum preceptum.

¶ Incipit Decimū preceptum.

Non concupi-

scēs vxorē pximi tui. Istud est decimū preceptū et vltimū: in quo prohibet ois concupiscentia carnalis: sicut in nono precepto prohibetur concupiscentia oculorū. Ideo autē dantur duo precepta prohibentia hanc duplicem concupiscentiam: eo q̄ ad has natura corrupta maxime inclinatur. Nam ad concupiscentiam oculorū inclinatur per cōuersationes sui in esse indiuidui: sed ad concupiscentiam carnis propter sui cōseruationē in esse speciei. Peccant ergo primo contra hoc preceptū omnes qui habent voluntatē violandī thorum pximi sui. Ubi considerandū est: q̄ si dominus solum voluntatem huius peccati prohibet: quanto ergo rigore sue iusticie voluntatē suam facto implentes punit: et illos potissime q̄ pulchras: castas et p̄bas vxores habētes anias suas diuina imagine insignitas: sordidis cōcupiscentiis aliarum maculant feminarū. Ad hanc vitandam monemur ex quattuor. Primo p̄pter sanctorū patrum imitationē. Scribitur enim Gen. xxx. q̄ cum vxor putipharis principis exercitus Pharaonis videret Ioseph pulchrum facie et decori aspectus: et diceret ei *Domini mecum.* Ille abhorruit dicens. *Dominus me⁹ mihi omnia tradidit: et nihil est qd nō est in ptate mea preter te: quia vxor eius es: quō ergo hoc malū facere possuz?* Thobie p̄o quarto habet: q̄ inter alia documēta q̄ Thobias dedit filio suo hoc specialiter dixit. *Attēde tibi fili mi ab omni fornicatione: et preter vxorem tuam non patiaris crimen.* De hoc singulariter gloriabatur sanctus Job. xxxj. capi. dicens. *Si deceptum est cor meum super mulierē: et si ad ostium amici mei insidiatus sum: scortum*